

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

moesten zich beperken tot vijftien minuten, terwijl desondanks enkele onderwerpen en methoden, zoals oplossingsgerichte therapie, niet aan bod kwamen.

Al met al was het een bijzondere ervaring om in contact te treden met therapeuten over heel de wereld en vast te stellen dat de

gemeenschappelijkheden zwaarder wegen dan de culturele verschillen.

Bruno Hillewaere
Gerrit Loots, Brussel
Dove Presnall, Burbank, VS
Özlem Sürücü, Ankara, Turkije

Over de grenzen (heen)...

Conferentie NVRG in Beweging,
17 september 2004 te Amersfoort

De 21^e editie van deze jaarlijkse conferentie speelde zich af op de grens van systemisch denken en de praktijk van alledag, met sprekers en workshopgevers die op allerlei manieren bezig zijn met hulpverlening aan systemen, zonder dat hun achtergrond altijd expliciet systemisch is. Dit jaar nadrukkelijk met ruimte voor nieuw talent en dat bleek een heel goed idee, maar daarover later.

Een ander heel goed idee was het uitnodigen van Adriaan van Dis. Zijn verhaal, gelardeerd met fragmenten uit zijn oeuvre, was voor mij het absolute hoogtepunt van de dag. Van Dis is een meester in de kunst van het vertellen, sensitief, intelligent, recht voor zijn raap maar integer, ontroerend en geestig. De literaire lotgevallen van een ervaringsdeskundige die, wonderwel aansluitend bij het narratieve concept in de systeemtheorie, verhaalde hoe zijn levensverhaal steeds weer een nieuw verhaal werd. Zijn eigen therapie leidde tot vijf boeken en dat was zoets als het verwijderen van boomstammen uit de rivier zodat die vrijer kon stromen. Nieuwe gebeurtenissen in zijn levensloop gaven onverwacht nieuwe informatie en nieuwe inzichten over het verleden van zijn familie, die vervolgens

keer op keer tot nieuwe (literaire) verhalen leidden. Verhalen die op hun beurt weer therapeutisch en helend werkten voor het door angst en onzekerheid verknipte 'troostkind', door de troost die het vertellen van het eigen verhaal altijd weer biedt. Een 'KOPP-kind', zoon van een vroeg overleden vader met een oorlogstrauma, die Japanse strafmethoden had geïnternaliseerd en onbegrijpelijke, bizarre gewoontes had. Een brave, angstige jongen die liever een meisje wilde zijn en als een omgekeerde Oedipus verliefd was op zijn vader in de hoop te begrijpen waarom hij toch zo sloeg. Een kind dat liefde wilde geven, wat niet geaccepteerd kon worden in een omgeving waar geen aaien over de bollen werden gegeven.

Angst werd er in zijn familie van de ene generatie op de andere 'genetisch ingekrast': eeuwig bang gemaakt voor oorlog die onherroepelijk zou komen. Hoe 'het zwijgen corresponderen met de vijand' was. Treffender kan het niet uitgedrukt: het aangaan van een stilzwijgend verbond met de vijand door je mond niet open te doen over wat de vijand je heeft aangedaan. Van Dis verhaalde hoe hij er als kind bij wilde horen: bij de oorlog en bruin zoals zijn vader. Hoe hij als jongen nooit familie wilde en daarom later nooit zelf een eigen gezin wilde stichten omdat familie je kapotmaakt, maar tegelijkertijd de schatbewaarder van de familie werd, die 'Indië uit

de hutkoffer haalde', want de kinderen zullen de verhalen vertellen en die achterlaten in de hoofden van anderen. Hoe zijn moeder en zijn zussen zich altijd 'verbreedden tot één rug' en hem opzij schoven, hoe zij zijn vader excuseerden 'omdat hij trage ogen had' die de realiteit niet meer goed konden zien, maar ook hoe zij, als een Grieks koor, zijn vader becommentarieerden en uitlechten. Hoe hij op reis in Japan, het land van de wrede vijand van zijn familie, waar hij kinderen van Japanse geïnterneerden sprak, sterk het gevoel kreeg er thuis te horen, in die schaamtecultuur. Na afloop was de zaal er stil van en het was maar goed dat het lunchpauze was om even bij te kunnen komen.

De twee ochtendlezingen die hieraan vooraf gingen boden nieuwe onderzoeksgegevens. Pearl Dijkstra, onderzoeker en bijzonder hoogleraar verwantschapsdemografie, presenteerde enkele gegevens uit haar onderzoek (www.nkps.nl) onder 11.000 respondenten tussen de 18 en 79 jaar en hun families. Een van de onderwerpen was de invloed die de verlenging van de levensduur heeft op familielverbanden. Zo hebben grootouders en kleinkinderen tegenwoordig een gemiddelde overlap van dertig jaar. Van de 40- tot 49-jarigen heeft 5% nog grootouders in leven. Grootouders hebben dus kleinkinderen van middelbare leeftijd. Men verkeert lang in de positie van kind, ook op middelbare en oudere leeftijd. Deze groep heeft niet alleen de zorg voor ouderen (sandwichgeneratie), maar ontvangt ook langer steun van ouderen (oppas).

Het onderzoek van Dijkstra en medewerkers weerlegt de idee dat men in onze geïndividualiseerde samenleving binnen families zo vaak vervreemd is van elkaar. Toen men keek naar relaties met familieleden waarmee twaalf maanden geen contact was geweest, bleek slechts 3% van de

respondenten geen contact met vaders te hebben gehad en 2% niet met moeders. 2.8% had geen contact met de kinderen gehad. Tussen broers en zussen bleek er in 13% van de gevallen geen contact te zijn geweest, en daarvan had 60% ook geen contact met de ouders. Ook is onderzocht wat het betekent dat een op de vier huwelijken in echtscheiding eindigt. 11% van alle respondenten had ooit een echtscheiding meegemaakt. 10% van de kinderen had nog voor het eenentwintigste jaar een echtscheiding van de ouders meegemaakt, tegen 16% die dit tussen hun 18^e en 29^e meemaakte. Van degenen met stiefervaring (80% na echtscheiding, overige na overlijdens) krijgt 7% een halfbroer/zus, 2% een stiefbroer/zus en 12% een stiefouder. Dit kan ertoe leiden dat generaties vermengd worden (positie + leeftijd + levensfase, zoals: stiefmoeder is even oud als stiefkind); dat een kind meerdere stellen ouders heeft; dat familie en huishouden losgekoppeld raken door het deels wel en deels niet bij elkaar wonen, waarbij degenen die bij elkaar wonen geen familie van elkaar hoeven te zijn. Een belangrijke conclusie uit het onderzoek is dat de negatieve maatschappelijke beeldvorming van hedendaagse gezins- en familierelaties niet conform de demografische gegevens is maar gebaseerd is op mythevorming, waardoor de omvang van de problematiek vaak wordt overschat, zoals dus bijvoorbeeld het aantal jonge kinderen dat opgroeit met gescheiden ouders.

In de tweede ochtendlezing deed Bregje Houtzager, psychologe bij het Emma Kinderziekenhuis AMC, verslag van een promotieonderzoek van 1998 tot 2003 naar de invloed van kanker bij een kind op het gezin en de invloed van de structuur van het gezin (met name wat betreft adaptatie en cohesie) op het welbevinden van de siblings. Uit het onderzoek kwam naar voren: hoe hoger de adapta-

tie en cohesie in het gezin, hoe beter het psychosociaal functioneren van de siblings. Dat lijkt me logisch. Opzienbarender was dat als men de mate en vooral de duur waarin het gezin angst en onzekerheid had ervaren, combineerde met de mate en duur van gezinsadaptatie, het volgende bleek: hoe hoger de adaptatie in het gezin, hoe hoger de ervaren angst, hoe lager de kwaliteit van leven, hoe meer gedrags- en emotionele problemen en hoe groter de onzekerheid bij siblings. Een mogelijke interpretatie van deze resultaten is dat gezinsadaptatie een vorm van aanpassing is aan de ziekte en behandeling van het kind met kanker. Adaptatie is op bepaalde momenten goed, maar langdurige adaptatie brengt extreme flexibiliteit en verlies van normale gezinsroutines met zich mee, wat schadelijk is voor het welzijn van siblings. In de gezinsbenadering bij gezinnen met een kind met kanker is het van belang te weten dat er behalve aanpassing dus ook een zekere rigiditeit nodig is. Wie zulke onderzoeksbevindingen te abstract vindt en zich een levendiger beeld zou willen vormen, leze het onlangs verschenen boekje *Geen nacht zonder* van Aleid Truijens (2004). Daarin beschrijft zij bijvoorbeeld hoe haar dochter, emotioneel verwaarloosd vanwege de leukemie van haar broertje, op een dag dolgelukkig thuis komt met de mededeling: 'Mama, mama, ik was in het ziekenhuis! Ik heb mijn arm gebroken!!!'.

De middag bestond uit het volgen van twee te kiezen workshops. Ik ging naar die van Erik van der Elst over het waarom en hoe van dramatechnieken in gezinsonderzoek. Een opfrisser voor wie dit lang geleden wel geleerd heeft maar bij wie de technieken in de vergeethoek geraakt zijn. Voor anderen was het weer nieuw. Leuk en simpel vond ik de techniek om propjes papier te gebruiken met daarop twee

oogjes getekend om gezinsleden de onderlinge gezinsrelaties te laten uitbeelden door ze op een 'juiste plek' neer te laten leggen, met de oogjes 'in de goede richting'. Verplaatsen mag net zo lang tot ieder tevreden is. Propjes verplaatsen is veiliger dan *sculpting*. Papier is altijd bij de hand en veel ruimte heb je er ook niet voor nodig. De workshop maakte me weer enthousiast om eens wat vaker dramatechnieken te gebruiken bij te verbale of verbaal-onvaardige gezinnen of bij gezinnen met uiteenlopende verbale vermogens.

In de tweede workshop, van Robert van Hennik (een 'jong talent' van wie ik meer hoop te horen), werd gewerkt aan *outsider witness retelling*, een methode die ontwikkeld is door Michael White en ontleend aan het werken met *reflecting teams* (Tom Andersen). In de intelligent opgebouwde en doordachte workshop ging het om het oefenen met reflecteren op opeenvolgende reflecties op een persoonlijk verhaal van Robert van Hennik zelf over hechting en de eigen 'grenzenloze generatie' van dertigers. Bij reflectie gaat het erom dat je alleen mag praten over de indruk die het gehoorde op je maakt en de betekenis die dat voor jou persoonlijk heeft, en niet over meningen, opvattingen of theorieën. In groepjes van vijf vroeg een interviewer bij één deelnemer naar zijn/haar reflecties op het verhaal, waarna drie deelnemers in de rol van *outsider witness* met elkaar praatten, in het bijzijn van de geïnterviewde, over hun eigen indrukken bij het verhaal van de geïnterviewde. Daarna reflecteerde de geïnterviewde nog eens op deze reflecties, en zo ontstond naar aanleiding van een verhaal een hervertelling van een hervertelling van een hervertelling. Nu was het verhaal van Van Hennik zo interessant en uitdagend dat het de grootste moeite kostte om niet in meningsvorming te vervallen, en nog grotere moeite om zich te houden aan de techniek om alleen te reflecteren op de reflectie van

degene die geïnterviewd werd. Maar het lukte en het resultaat was verrassend. De geïnterviewde in mijn groepje kon uiteindelijk zelf in haar tweede hervertelling met andere ogen kijken naar haar eigen eerdere indruk en betekenisgeving. En zo sloot dit wonderwel aan bij het verhaal van Adriaan van Dis die ochtend over de helende werking van het voortdurende 'hervertellen' van het eigen verhaal, op

basis van reflecties op reflecties op reflecties. Voor mij was hiermee het congres buitengewoon geslaagd.

Marion van den Ende

Literatuur

Truijens, Aleid (2004). *Geen nacht zonder*. Amsterdam: Cossee.

Seksdrive: seksuele moeilijkheden als toegang tot relatieverbetering

Symposium georganiseerd door de Rutgers Nisso Groep en de Nederlandse Vereniging voor Seksuologie op 11 november 2004 te Amsterdam. Spreker: David Schnarch, psycholoog/seksuoloog, directeur van het Marriage & Family Health Center in Evergreen (Col), VS.

Wij waren speciaal in het symposium van David Schnarch geïnteresseerd omdat wij onze cursus relatietherapie en seksuologie rond zijn boek *Passionate Marriage* (1997) hebben opgebouwd.

's Ochtends hield Schnarch twee lezingen en de middag werd gevuld met een *live* demonstratie van een therapiesessie gevolgd door een nabespreking. De eerste lezing, getiteld 'Waarom normale mensen seksuele problemen hebben', gaf een duidelijk beeld van zijn niet-pathologiserende visie op seksuele problemen in relaties. Seksuele problemen ontstaan door de normale processen van aanpassing in langerdurende relaties en door normale individuele psychologische en biologische factoren bij beide partners.

Schnarch neemt hiermee afstand van de DSM-IV-indeling van seksuele disfuncties en ook van een strikt gedragsmatige aanpak van seksproblemen. Hij maakte duidelijk dat systemische principes die in intieme relaties spelen onontkoombaar hun effect hebben op seksualiteit en intimiteit.

De tweede lezing heette 'Het gepassioneerde huwelijk: co-evolutie door differentiatie'. Differentiatie wordt door Schnarch gedefinieerd als de balans tussen de twee meest fundamentele drijfveren van de mens, verbinding enerzijds en autonomie anderzijds (eigenheid in verbondenheid). Hij onderscheidt twee soorten intimiteit in relaties: intimiteit door bevestiging van de partner ofwel romantische liefde (*other-validated, level 1 intimacy*) en zelfgevalideerde intimiteit ofwel volwassen liefde (*self-validated, level 2 intimacy*). Hoe meer er in een relatie sprake is van het eerste type intimiteit, hoe minder differentiatie er mogelijk is en hoe meer de angst voor afwijzing door de partner de relatie beheerst. De therapie is erop gericht een echtpaar te stimuleren tot meer differentiatie, meer *self-validated intimacy*, meer groei, en gepassioneerde seks. De manier waarop mensen hun seksualiteit vormgeven wordt als ingang gebruikt, niet persé om deze te verbeteren, maar als een